

הלכות דעות

שניי נוסחאות

ה"א. שפל רוח עד פ"א כ"ה נמתי' ונדפוקי ספרד בשאר דפוסים ביונתו [להלן נה"ה כ"ה נכ המקורות].

טהור גוף ביותר כ"י נמתי' ונדפ' ספרדי כמה דפוסים לב טהור מאד. ע"ע נילקוט שו"ס ויש מקצת כ"ה כמעט ככל נמתי' ונדפ' ספרדי נדפ' ספרדי אחד מקצת צרכיו ביותר. נשא דפוסים מקצת נפשו. סה"ב. עד שנקבעה כ"י כמעט ככל נמתי' נכ מונה ונכמה דפו' שנקבעה בו. נקלמ' כמ' ובשאר דפוסים שנקבעו בלבו.

ה"ד. שיהא שלם כ"י נמתי' ונדפ' מונה ונדפוקי ספרד. בשאר דפוסים שלו בגופו.

יש בכללן אחת עשרה מצוות חמש מצוות עשה ושש מצוות לא תעשה

וזה הוא פרטן

- (א) להדמות בדרכיו. (ב) להדבק ביודעיו. (ג) לאהוב את רעים. (ד) לאהוב את הגרים.
- (ה) שלא לשנוא אחים. (ו) להוכיח. (ז) שלא להלבין פנים. (ח) שלא לענות אמללים.
- (ט) שלא להלוך רכיל. (י) שלא לנקום. (יא) שלא לנטור.

וביאור כל המצוות האלו בפרקים אלו:

לחם משנה

הלכות דעות בעזרת אל למושעות

פ"א א ויש שהוא מאבד כל ממונו בידו לדעתו ועל דרכים אלו שאר כל הדעות כגון מהולל ואונן וכילי ושוער ואכזרי ורחמן ורך לבב ואמיץ לב וכיוצא בהן. ויש שהוא מסגף עצמו ומאבד ממונו וכו' * נדחס הוא אבד ממונו או סגוף אצל כחן אינו אלא נדיבות לתת לבני אדם ואין זה אבד ממונו, וההפך הוא הכיליות שלא לתת לבני אדם כלל אצל עצמו אינו מסגף.

ב דעות בינוניות זו רחוקה מזו. ר"ל בין שמי הקלוות כל המדות שיהו צניעה נקראו בינוניות בין שיהיו נוטין לזד אחד מלגד האחרת, דרך משל כילי הוא קלה אחד ושוער קלה אחר, אדם אשר הוא בין שמי הקלוות אעפ"י שיהיו נוטות יותר אל הכיליות או להפך שיהיה נוטה לשועות בינוני יקרא, אצל מ"מ רחוק הוא מני שנוטה אל הכיליות ממני שנוטה לשועות אעפ"י שכלם בינוניות. וזה אומרו רמקוט זו מנו :

* נראה שגם לחלק בין מסגף לכילי ובין מאבד ממונו לשוער, ולכאורה נראה שכל אחד והיה קשה על דברי מהם כחם שמיים (הגרי' גליון).

פרק ראשון

בסף משנה

א דעות הרבה יש לכל אחד ואחד מבני אדם וזו משונה מזו ורחוקה ממנה ביותר. יש אדם שהוא בעל חמה כועס תמיד. ויש אדם שדעתו מיושבת עליו ואינו כועס כלל

פרק ראשון ד לפיכך צוו חכמים הראשונים שיהא אדם שם דעותיו תמיד וכו'. כפרק קמא דסוטה דף ה' :

ואם כעס יכעס כעס מעט בכמה שנים. ויש אדם שהוא גבה לב ביותר. ויש שהוא שפל רוח עד מאד. ויש שהוא בעל תאוה לא תשבע נפשו מהלוך בתאותה. ויש שהוא טהור גוף ביותר לא יתאוה אפילו לדברים מעטים שהגוף צריך להם : ויש בעל נפש רחבה שלא תשבע נפשו מכל ממון העולם, כענין שני' אוהב כסף לא ישבע כסף. ויש מקצת שדיו אפילו דבר מעט שלא יספק לו ולא ירדוף להשיג כל צרכו : ויש שהוא מסגף עצמו ברעב וקובץ על ידו ואינו אוכל פרוטה משלו אלא בצער גדול. ויש שהוא מאבד כל ממונו בידו לדעתו. ועל דרכים אלו שאר כל הדעות. כגון מהולל ואונן, וכילי ושוער, ואכזרי ורחמן, ורך לבב ואמיץ לב. וכל כיוצא בהן : ב ויש בין כל דעה ודעה הרחוקה ממנה בקצה האחר דעות בינוניות זו רחוקה מזו. וכל הדעות יש מהן דעות שהן לאדם מתחלת ברייתו לפי טבע גופו. ויש מהן דעות שטבעו של אדם זה מכוון ועתיד לקבל אותם במהרה יתר משאר הדעות. ויש מהן שאינן לאדם מתחלת ברייתו אלא למד אותן מאחרים, או שנפנה להן מעצמו לפי מחשבה שעלתה בלבו, או ששמע שזו הדעה טובה לו ובה ראוי לילך והנהיג עצמו בה עד שנקבעה : ג שני קצוות הרחוקות זו מזו שבכל דעה ודעה אינן דרך טובה ואין ראוי לו לאדם ללכת בהן ולא ללמדן לעצמו. ואם מצא טבעו נוטה לאחת מהן או מוכן לאחת מהן או שכבר למד אחת מהן ונהג בה יחזיר עצמו למוטב וילך בדרך הטובים, והיא הדרך

הישרה : ד הדרך הישרה היא מדה בינונית שבכל דעה ודעה מכל דעות שיש לאדם. והיא הדעה שהיא רחוקה משני הקצוות ריחוק שווה ואינה קרובה לא לזו ולא לזו. ולפיכך צוו חכמים הראשונים שיהא אדם שם דעותיו תמיד ומשער אותן ומכוון אותן בדרך האמצעית כדי שיהא שלם : כיצד. לא יהיה

מגדל עז

אמר לוואה זמא וגם המה נגזש היא חסם מאשר דכשו ו"ל וסך דרך ארלט נישע אלהים כל השם אורחותיו בעולם. סוף הגדת נגזש הרוח פקח ראשון דסוטה (ה) :

פ"א א-ד. דעות הרבה יש לכל אחד כ"י עד לא לזו ולא לזו. כל זה מדברי חכמי המוסר אשר לקוהו מדברי ר"ל ומשלים שהן מפורשות במלמוד אשר אין להם סוף : ולפיכך צוו חכמים הראשונים עד שלם. על חכמי המוסר

מקורות וצינונים

ה"א. דעות הרבה יש ע"י נכחות נח א וירושלמי נכחות פ"ט ה"ב וצמד"כ פכ"א כ"ב כעס שאין וכו' כן אין דעמוסיה שוין. וע"י גיטין 5 א כעס שיש דעות וכו', מו"י ח"ב פ"ח. בעל נפש רחבה אנוס פ"ה מ"ד וע"ש נפיהמ"ש ולקמן פ"ב ה"ו. שלא תשבע נפשו ע"י תמיד לב ב ומו"י ח"ג פ"י"ב. אוהב כסף קלה ה"ט. מסגף עצמו ברעב ע"י פסחים כה א שמתנוט מניב עליו מנוטן, וע"י הקדמת פיהמ"ש לאנוס פ"ד. וקובץ על ידו עדה"כ נמשלי יג יא. מהולל עדה"כ נקהלת ב ב לשמוק מארמי מהולל. ואונן ע"י לקמן פ"ב ה"ו. וכילי ושוער ישיעיה לב ז :

ה"ב. מתחלת ברייתו וכו' ויש מהן דעות וכו', ע"י שם קטו א האי מאן דמרי נבזת וכו', ויבמות ע"א א שלשה סימנים וכו' רמננים ביישנים וכו', (וי"ר) קידושין ד א ובינה לב ב מזונו של אברהם אבינו וכו', וע"י ה"ל משנה פ"ה ה"ד ונלח"מ שם. מכוון ועתיד לקבל ע"י הקד' פיהמ"ש לאנוס פ"ח. אלא למד אותן ע"י סוטה פ"א מ"ד הרבה שנים הרעים עושין (עבוה"מ), ע"י לקמן רפ"ו :

ה"ג. שני קצוות וכו', עלמ"מ לקמן ה"ה. ואם מצא טבעו וכו', ע"י לקמן פ"ב ה"ב. וילך בדרך הטובים עדה"כ נמשלי ב כ :

ה"ד. הדרך הישרה היא מדה בינונית אנוס רפ"ב איזויה דרך ישרה עיי"ש נפיהמ"ש, (ע"י אנוס דר"ג ספכ"ח), מנ"א רפ"י קנו. צו חכמים וכו' שם דעותיו ע"י הקד' פיהמ"ש לאנוס פ"ד, לקמן פ"ב ומשנה פ"ד סה"ה.

פרטי המצוות

(א) להדמות בדרכיו סה"מ מ"ע ת, סמ"ג ע"ו, ו, מיון מ' מריא, לקמן פ"א ה"ה-ו וסוף ה"ל ענדים :

(ב) להדבק ביודעיו סה"מ מ"ע ו, סמ"ג ע"ו, ת, מיון מ' חלה, לקמן פ"ו ה"ב :

(ג) לאהוב את רעים סה"מ מ"ע רז, סמ"ג ע"ו ט, מיון מ' רמג, לקמן פ"ו ה"ג :

(ד) לאהוב את הגרים סה"מ מ"ע ח, סמ"ג ע"ו י, מיון מ' חלה, לקמן פ"ו ה"ד :

(ה) שלא לשנוא אחים סה"מ מ"ע י"ח עה, סמ"ג לאוין ה, מיון מ' רלה, לקמן פ"ו ה"ה :

(ו) להוכיח סה"מ מ"ע רה, סמ"ג ע"ו יא, מיון מ' רלט, לקמן פ"ו ה"ו :

(ז) שלא להלבין פנים סה"מ מ"ע י"ח עה, סמ"ג לאוין ו, מיון מ' רמ, לקמן פ"ו ה"ח :

(ח) שלא לענות אמללים סה"מ מ"ע י"ח עו ע"י השגת הרמב"ן שם. סמ"ג לאוין ת, מיון מ' סה, לקמן פ"ו ה"י :

(ט) שלא להלוך רכיל סה"מ מ"ע י"ח עה, סמ"ג לאוין ט, מיון מ' רלה, לקמן רפ"ו :

(י) שלא לנקום סה"מ מ"ע י"ח עה, סמ"ג לאוין יא, מיון מ' רמא, לקמן פ"ו ה"ז :

(יא) שלא לנטור סה"מ מ"ע י"ח עה, סמ"ג לאוין יב, מיון מ' רמב, לקמן פ"ו ה"ז :

המדע הלכות דעות פ"א

שנויי נוסחאות

לחיות כ"ה נכמ"י וכו' דפו"י. נשאר דפוסים לחיות. יקבץ כ"ה נכמ"י המיוסם נכמ"מ יד רבט ונכמ"ה נכמ"י. נשאר נכמ"י ונדפוסים יקבץ. כל ממונו כ"ה נכמ"י ונכמ"ה דפו"י. נשאר דפוסים ליח"ב. שדעותיו בולן כ"ה נכמ"י ונכמ"ה דפו"י. נשאר דפוסים ליח"ב בולן.

מקורות וצינונים

נח לכעוס אבות פ"ב מ"י ע"ש נפיה"ש, ע"י משנה פ"ב ה"י, לא יתאוה וכו', ע"י לקמן פ"ב ה"ב. צדיק אוכל וכו', משלו יג' כה, לקמן רפ"ה. לא יהיה עמל בעסקו וכו', לקמן פ"ב ופ"ג ה"ג. טוב מעט לצדיק המטיב לו טוב, ולא יפול כל ממונו ע"י סוף ה"י ערכים שאין ו מקידות אלא שעות, מחובות כ"ה המבוסס אל יחוס וכו'. כפי מסת ידו ע"י ה"י מנ"ע רפ"ו. ומלוה כראוי למי שצריך ע"י ה"י ויש ה"י מלוה. ולא יאחז מהולל ושוחק וכו', לקמן פ"ב ה"י, ע"י ה"י שניות י"ט פ"ו ה"ב. נקרא חכם ע"י פיה"מ"ש אבות פ"ה מ"ז יב וי"ד, מו"י מ"ג פ"ב נ"ד-ו.

ה"ה. נקרא חסיד ע"י אבות פ"ה מ"י-ה, יג"ד ופיה"מ ה"ג. שפל רוח כ"י עניו ע"י לקמן פ"ב ה"ג. מדת חסידות מולין ק"ב. לפנים משורת הדין ע"י הקד"ש פיה"מ"ש אבות פ"ד, ע"י מקו"ל גי'לה ואברהם פ"א ה"ז ופ"ג והלכת בדרכיו כי תבוא כח ט, נכמ"מ מ"ע ח ה"ב גם אם הפסוק לכת כל דרכיו שפ"ס עקב והקטרי טס, וגם פסוק אחרי ה' אלוקים תלבו (ראה יג' ה) וה' נקפ"ק דפוסיה, נשנב קלג נ"א בן רבנו סי' טו, משו"ר ר"א ח"א פ"ד. רס"ג לא מנה זה למנוה כ"ע"ג דכלנהו היא נמלוה ואהבת אה וכו' :

ד-ה כל אדם שדעותיו בינוניות ממוצעות נקרא חכם ומי שהוא מדקדק על עצמו ביותר ויתרחק מדע' בינונית מעט לצד זה או לצד זה נקרא חסיד. יש להקשות בדבריו טובה, חלף דהרי צפיק שלאחר זה (ה"ג) כחצ שפסור לנהוג במדה בינונית במדת הענוה אלא לריץ שיהיה ענו מאד ואין כחצ כאלן שהעושה זה והולך צדק בינונית נקרא חכם. ועוד קשה שהרי לעיל צוה הפקד (ה"ג) כחצ ששמי הקצוות אינם דרך טובה ואם האדם נוטה לאחד מהם לריץ שימור עצמו למוטב ואין כחצ כאלן שהיא מדת חסידות לעשות כן. ואין לומר דהכח לא מייירי אלא במדת הענוה לצד ולעיל איירי נשאר המדות שהרי בכל הדעות קחם כחצ כל אדם שעומתו וכו' ומי שהוא מדקדק וכו', ועוד דלעיל ג"כ איירי במדת הענוה שהרי צהיכרו במחלה (ה"ב) כל הקצוות זכר ג"כ ויש אדם שהוא גובה לב וכו' ויש אדם שהוא שפל רוח וכו' ועלה קחי מה שכתב ששמי הקצוות אינם דרך טובה. ועוד קשה שהרי במדת הכעס כחצ צפיק שלאחר זה (ה"ג) שנמדה זו לריץ להרחיק מאד ולא יכעוס אפילו על דבר שראוי לכעוס עליו וכו' וכאן כחצ ולא כמת וכו' ולא יכעוס אלא על דבר גדול שראוי לכעוס עליו וכו'. ועוד לריץ להמנון מהו זה שכתב לצד זה או לצד זה, דלכאורה נראה דקאמר לצד הגאוה או לצד הענוה, וזה לא יעלה על לב שיקרא חסיד מי שנוטה לצד הגאוה. וגם לריץ לדעת מהו קצה האחרון ומהו קצה הראשון. ונראה לפרש דקצה הראשון הוא המסורן וקצה האחרון המוספם, דרך משל שאלם שהוא קמנן נחלית שאינו נותן אפילו פרוטה והו קצה הראשון, מפור ממונו זהו קצה האחרון, והנה צוה קצה האחרון הוא יותר משונע מהראשון. ויש דבר אחר שהראשון משונע, דרך משל האדם הרודף אחר המשמים בכל עת וזהו קצה האחרון וחלק רע, והאדם שאינו רודף כלל ואפילו בעת הצורך אינו משמש מעטו זהו קצה הראשון והוא יותר משונע מהאחרון, וזהו שכתב לצד זה או לצד זה, כלומר, לצד הקצה הראשון ולצד הקצה האחרון, שיש דעה שהראשון משונע זהו שכתב יש דעה שמטין אותה כנגד הקצה האחרון וכו', ואין כונת הרב צוה לומר ששקפה האחרון יותר משונע מהאמצעית, דודאי האמצעי שלם, ובודאי אפילו קצה האחרון מהענוה שהוא לנבזש בלוי' סחבות הוא רע, ודרך המילוע הוא מובחר, וזהו שכתב הרב לעיל דרך הישרה וכו'. אמנם הכונה שהספיקים מטיב מעט לצד קצה האחרון שהיא הענוה, שלעולם לא יפילו דבר מהמילוע שהוא הדרך המנובחר, שחם לא היו הולכים אלא בדרך האמצעית ע"י מעט ויאלו מהדרך האמצעית אל הקצה הראשון שהוא הגאוה. אמנם יש לפרש שדרך המילוע הנאמר במדת הענוה אינו כמו מדה בינונית הנזכרת בשאר הדעות, שהדרך האמצעית במדת הענוה היא הדומה לקצה האחרון משאר הדעות כפי היא אמצעית כפי ענינה, ולפיכך קרא הרב למדה האחת אמצעית כפי ענינה בין שמי הקצוות, אבל לא קראה בינונית כמו שקרא לשאר כל הדעות הבינוניות, וזהו שכתב הרב לעיל (ה"ג) דעות בינוניות רחוקה זו מזו, כלומר אין הבינוניות של זה כבינוני של זה, שיש בינוני שהוא דומה לקצה האחרון של הדעה האחרת וזהו מדה אמצעית של ענוה וכן מדה אמצעית של הכעס, שלטיהס קרא הרב אמצעיות ולא בינוניות, וזהו שכתב כאן כל אדם שדעותיו בינוניות ממוצעות, שרצה ללכלול שאר הדעות במלת בינוניות ומדת הענוה והכעס במלת ממוצעות,

דאם לא נאמר כן הלשון כפול ומכופל. והנה קצה ראשון הנאמר בענוה הוא חלית הגאוה, ודרך בינוני שהוא בשאר הדעות הוא שלא יהיה גאה מאד ולא יהיה ענו, אבל הדרך האמצעית נכאן היא שיהיה ענו מאד כמו שמלינו נמשה (פ' בעלמך) והאיש משה ענו מאד, ויש לנו ללמוד ממנו. ואעפ"י שיש לומר דמדת חסידות היה מה שעשה משה מ"מ וי יאמר לנו כן דילמא שהדין כן ולכן יש ללמוד ממנו שנאמר זו ענו מאד, ויהיה זה הדרך אמצעי בין קצה הראשון שהוא חלית הגאוה ובין קצה האחרון שהוא לנבזש בלוי' הקצבות שזה ודאי לא יעלה על הלב וגם זה וזהו הקצה האחרון שחוכרי הרב צראשית אמריו (ה"ב) ויש שהוא שפל רוח ביותר, שזה ודאי קצה האחרון הוא, ואעפ"י שכלן כחצ במדת חסידות ויהיה שפל [רוח] ביותר, הכונה לומר שנוטה עצמו לצד שפל רוח כדי לנצח לדרך המילוע כמו שאמרנו, אבל קצה האחרון בלי ספק שהוא רע. וכן במדת כעס, אדם שהוא כועס תמיד הוא קצה ראשון, ושלא לכעוס כלל והליות כמת הוא קצה האחרון, ולכעוס על דבר שראוי לכעוס הוא דרך בינוני לשאר כל הדעות, אבל כאן הדרך האמצעית היא שלא יכעוס אפילו על דבר שראוי לכעוס אלא על דבר גדול שראוי לכעוס עליו כגון חלול שמים. וזהו כיון הרב צמ"ש כאן גדול ובפיק שלאחר זה לא כחצ גדול אלא על דבר שראוי לכעוס וכו'. ומ"ש רבינו צפיק שאמר זה (ה"ג) ויחזור לדרך אמצעית, היא הדרך האחת הזכ' במדת הענוה והכעס, וזהו יעלו כל הלשונות יפה. עוד י"ל שמ"ש הרב צפיק שלאחר זה (ה"ג) ואסור לנהוג דעה בינונית וכו', ר"ל כשהאדם מולה חולי הנפש והוא מוטבע בגאוה או לריץ שירחיק עצמו עד קצה האחרון עד שיש יטה לעולם מדרך האמצעית כיון שהוא מוטבע בגוזה הלב יפול מדרך האמצעית וינצל אל הקצה הראשון כשהיה אבל האדם שאינו חולה הנפש אינו לריץ שירחיק עצמו אלא עד האמצע אבל מדת חסידות

הוא הקצה האחרון. ומ"ש הרב צפיק שלאחר זה (ה"ג) וכשיחזור לדרך האמצעית וכו', יתורץ דכפי המונן מפשט דברי הרמב"ם ז"ל קשה ממ"ש לקמן אסור לנהוג וכו' וכאן כחצ שילך צה כל ימיו. אבל נראה לתרץ ולומר דמאי דקאמר וילך צה הוא מפני שהוא חולי הנפש ולא יוכל לילך בקצה אחרון ודי לו שילך לדרך האמצעית דאם נאמר שהנפש צדק הקצה האחרון לא יוכל עשויה מפני שהוא מוטבע בגוזה הלב. כל זה היה נראה לתרץ, אבל לא יתורץ צוה אלא כדי שלא יקשה הרמב"ם מפיק ראשון לפרק שני ובפיק שני מנייה וצויה כאמור, אבל שאר הקושיות לא יתורלו צוה. וכפי הדרך הראשון יתורלו דברי הרמב"ם שלא יקשה ממ"ש כאן למ"ש צפיק שני ובפיק שני ג"כ שלא יקשה מנייה וצויה וכל שאר הקושיות דהכל עולה יפה. אחרי שכתבתי כל זה ראיתי להרמב"ם שכתב בהקדמתו ממסקת אבות פ"ד ששם יתבאר כל פרק זה ובתם שם ז"ל אבל רוב התאוה הוא קצה הראשון והעדר הרגש ההנאה לגמרי הוא קצה האחרון. עוד כתב הרב צאחור פרק ז"ל והרבה פעמים יטעו בני אדם בצאלה הפעולות ויחשבו אחד מהקצוות טוב ומעלה ממעלות הנפש ופעמים יחשבו הקצה הראשון טוב כמו שיחשבו המסירה לטכנות מעלה ויקראו המוסריים עצמם לטכנות גבורים ופעמים יחשבו קצה האחרון טוב ויאמרו על פחות הנפש שהוא סבלן ועל העלל שהוא שמת בחלקו כו' עכ"ל. ומדבריו אלה יתבאר כל מה שכתב כאן ויש דעה שמטין אותה וכו', וגם מ"ש לצד זה ולצד זה וכו' :

בעל חמה נוח לכעוס ולא כמת שאינו מרגיש אלא בינוני. לא יכעוס אלא על דבר גדול שראוי לכעוס עליו כדי שלא ייעשה כיוצא בו פעם אחרת : וכן לא יתאוה אלא לדברים שהגוף צריך להם ואי אפשר לחיות בזולתן כענין שני צדיק אוכל לשובע נפשו. וכן לא יהיה עמל בעסקו אלא להשיג דבר שצריך לו לחיי שעה כענין שני טוב מעט לצדיק. ולא יקבץ ידו ביותר ולא יפור כל ממונו אלא נותן צדקה כפי מסת ידו ומלוה כראוי למי שצריך. ולא יהא מהולל ושוחק ולא עצב ואונן אלא שמח כל ימיו בנחת בסבר פנים יפות. וכן שאר דעותיו. ודרך זו היא דרך החכמים : כל אדם שדעותיו כולן דעות בינוניות ממוצעות נקרא חכם ה ומי שהוא מדקדק על עצמו ביותר ויתרחק מדעה בינונית מעט לצד זה או לצד זה נקרא חסיד : כיצד. מי שיתרחק מגוזה הלב עד הקצה האחרון ויהיה שפל רוח ביותר נקרא חסיד, וזו היא מדת חסידות. ואם נתרחק עד האמצע בלבד ויהיה עניו נקרא חכם, וזו היא מדת חכמה. ועל דרך זו שאר כל הדעות. וחסידים הראשונים היו מטין דעות שלהן מדרך האמצעית כנגד שתי הקצוות. יש דעה שמטין אותה כנגד הקצה האחרון ויש דעה שמטין אותה כנגד הקצה הראשון. וזה הוא לפנים משורת הדין : ומצווין אנו ללכת בדרכים אלו הבינונים והם הדרכים הטובים והישרים שני והלכת בדרכיו

לצד זה או לצד זה נקרא חסיד. יש להקשות בדבריו טובה, חלף דהרי צפיק שלאחר זה (ה"ג) כחצ שפסור לנהוג במדה בינונית במדת הענוה אלא לריץ שיהיה ענו מאד ואין כחצ כאלן שהעושה זה והולך צדק בינונית נקרא חכם. ועוד קשה שהרי לעיל צוה הפקד (ה"ג) כחצ ששמי הקצוות אינם דרך טובה ואם האדם נוטה לאחד מהם לריץ שימור עצמו למוטב ואין כחצ כאלן שהיא מדת חסידות לעשות כן. ואין לומר דהכח לא מייירי אלא במדת הענוה לצד ולעיל איירי נשאר המדות שהרי בכל הדעות קחם כחצ כל אדם שעומתו וכו' ומי שהוא מדקדק וכו', ועוד דלעיל ג"כ איירי במדת הענוה שהרי צהיכרו במחלה (ה"ב) כל הקצוות זכר ג"כ ויש אדם שהוא גובה לב וכו' ויש אדם שהוא שפל רוח וכו' ועלה קחי מה שכתב ששמי הקצוות אינם דרך טובה. ועוד קשה שהרי במדת הכעס כחצ צפיק שלאחר זה (ה"ג) שנמדה זו לריץ להרחיק מאד ולא יכעוס אפילו על דבר שראוי לכעוס עליו וכו' וכאן כחצ ולא כמת וכו' ולא יכעוס אלא על דבר גדול שראוי לכעוס עליו וכו'. ועוד לריץ להמנון מהו זה שכתב לצד זה או לצד זה, דלכאורה נראה דקאמר לצד הגאוה או לצד הענוה, וזה לא יעלה על לב שיקרא חסיד מי שנוטה לצד הגאוה. וגם לריץ לדעת מהו קצה האחרון ומהו קצה הראשון. ונראה לפרש דקצה הראשון הוא המסורן וקצה האחרון המוספם, דרך משל שאלם שהוא קמנן נחלית שאינו נותן אפילו פרוטה והו קצה הראשון, מפור ממונו זהו קצה האחרון, והנה צוה קצה האחרון הוא יותר משונע מהראשון. ויש דבר אחר שהראשון משונע, דרך משל האדם הרודף אחר המשמים בכל עת וזהו קצה האחרון וחלק רע, והאדם שאינו רודף כלל ואפילו בעת הצורך אינו משמש מעטו זהו קצה הראשון והוא יותר משונע מהאחרון, וזהו שכתב לצד זה או לצד זה, כלומר, לצד הקצה הראשון ולצד הקצה האחרון, שיש דעה שהראשון משונע זהו שכתב יש דעה שמטין אותה כנגד הקצה האחרון וכו', ואין כונת הרב צוה לומר ששקפה האחרון יותר משונע מהאמצעית, דודאי האמצעי שלם, ובודאי אפילו קצה האחרון מהענוה שהוא לנבזש בלוי' סחבות הוא רע, ודרך המילוע הוא מובחר, וזהו שכתב הרב לעיל דרך הישרה וכו'. אמנם הכונה שהספיקים מטיב מעט לצד קצה האחרון שהיא הענוה, שלעולם לא יפילו דבר מהמילוע שהוא הדרך המנובחר, שחם לא היו הולכים אלא בדרך האמצעית ע"י מעט ויאלו מהדרך האמצעית אל הקצה הראשון שהוא הגאוה. אמנם יש לפרש שדרך המילוע הנאמר במדת הענוה אינו כמו מדה בינונית הנזכרת בשאר הדעות, שהדרך האמצעית במדת הענוה היא הדומה לקצה האחרון משאר הדעות כפי היא אמצעית כפי ענינה, ולפיכך קרא הרב למדה האחת אמצעית כפי ענינה בין שמי הקצוות, אבל לא קראה בינונית כמו שקרא לשאר כל הדעות הבינוניות, וזהו שכתב הרב לעיל (ה"ג) דעות בינוניות רחוקה זו מזו, כלומר אין הבינוניות של זה כבינוני של זה, שיש בינוני שהוא דומה לקצה האחרון של הדעה האחרת וזהו מדה אמצעית של ענוה וכן מדה אמצעית של הכעס, שלטיהס קרא הרב אמצעיות ולא בינוניות, וזהו שכתב כאן כל אדם שדעותיו בינוניות ממוצעות, שרצה ללכלול שאר הדעות במלת בינוניות ומדת הענוה והכעס במלת ממוצעות,

מגדל עזו
הדיו נמצא פרק אלו מציאות (ב) דמי רב יוסף והודעת להם את הדרך ולבו צה כו' עד דמוקיס מיתרא דרבי יוסן לא מרבה ירושלם אלא שדעמדו דנריהם על דין מורה ולא עמד צה לפנים משורת הדין :

ה-ו. ומצווים אנו ללכת בדרכים אלו בינונים עד אף אחת היה קדוש. מפקח כוטה סוף פרק ראשון :

מפורסם. ענין הגמח והכעס מפורש באבות משנה י"ב פרק בעשרה מאמרות ששנית ארבע מדות ופיק צמה מלתיקן (ב) לא. כמעשה דרבי ורבי חייל ועשיות הלל האן סוף ירכיחו על ענין הענוה. וענין התאוה וצדיק אוכל לשובע נפשו בכלל משנת פרק בן זומא י"ז וזה גבור הכובש את יצרו וכן פירש רשב"ם ז"ל. וענין טוב מעט וי"י חלוי צאחור עשיר השמח בחלקו וכן פרש"ם ז"ל. וענין לפנים משורת

ו כך למדו פירוש מצוה זו מה
הוא נקרא חנון וכו'
פרק שני ג ועוד אמרו שכל
המגביה כפר בעיקר
וכו' ועוד אמרו בשמתא מאן

ן כך למדו בפירוש מצוה זו. מה הוא נקרא
חנון אף אתה היה חנון. מה הוא נקרא רחום
אף אתה היה רחום. מה הוא נקרא קדוש אף
אתה היה קדוש : ועל דרך זו קראו
הנביאים לאל בכל אותן הכנויות, אך אפים

דאית ביה גסות הרוח ואפילו
מקצתה. נרש סוטה עלה [ו']
ועלה [ה'] : וכן הכעס מדה
רעה וכו' ואם רצה להטיל אימה
וכו'. פקק ר' אליעזר דלורג (קס):

שניי נוסחאות
סח"ו. ולהדמות ליה
כמ"י המוסק במתנת י'
נעט ונכנס כמ"י ונדע'
ספרי. נדון כמ"י
ולהדמות בהן. נדע'
ספרי למד ולהדמות לו
בה'. נשאר דטוס
ולהדמות אליו.
ח"ג. הכעס דעה כ"ה
כמ"י ונדפוסו קסד.
נשאר דטוס מדה.

ורב חסד, צדיק וישר, תמים גבור וחזק, וכיוצא בהן, להודיע שאלו דרכים טובים וישרים הם ותייב אדם
להנהיג עצמו בהן ולהדמות כפי כוחו : ך וכיצד ירגיל אדם עצמו בדעות אלו עד שיקבעו בו. יעשה
ישנה וישלש במעשים שעושה על פי הדעות האמצעיות ויחזור בהן תמיד עד שיהיו מעשיהן קלים עליו
ולא יהיה בהם טורח ויקבעו הדעות בנפשו : ולפי שהשמות האלו שנקרא בהן היוצר הן הדרך הבינונית
שאנו חייבין ללכת בה נקראת דרך זו דרך י"י. והיא שלמדה אברהם אבינו לבניו שני כי ידעתיו למען
אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמו דרך י"י לעשות צדקה ומשפט : וההולך בדרך זו מביא
טובה וברכה לעצמו שני למען הביא י"י על אברהם את אשר דבר עליו :

פרק שני

א חולי הגוף טועמים המר מתוק והמתוק מר. ויש מן החולים מי שמתאוה ותאב למאכלות שאינן
ראויין לאכילה כגון העפר והפחם, ושונא המאכלות הטובים כגון הפת והכשר, הכל לפי רוב
החולי. כך בני אדם שנפשותיהם חולות מאויים, ואוהבים הדעות הרעות ושונאים הדרך הטובה ומתעצלים
ללכת בה והיא כבדה עליהן למאד לפי חלים. וכן ישעיהו אומר באנשים הללו, הוי האומרים לרע טוב
ולטוב רע שמים חשך לאור ואור לחשך שמים מר למתוק ומתוק למר. ועליהם נאמר העוזבים ארחות
יושר ללכת בדרכי חשך : ומה היא תקנת חולי נפשות. ילכו אצל החכמים שהם רופאי הנפשות וירפאו
חלים בדעות שמלמדן אותם עד שיחזירו לדרך הטובה. והמכירים בדעות הרעות שלהם ואינם הולכים
אצל החכמים לרפא אותם עליהם אמר שלמה ומוסר אוילים כו : ך וכיצד היא רפאותם. מי שהוא
בעל חמה אומרים לו להנהיג עצמו שאם הוכה וקולל לא ירגיש כלל וילך בדרך זו זמן מרובה עד
שתיעקר החמה מלבו. ואם היה גבה לב ינהיג עצמו בכיוון הרבה וישב למטה מן הכל וילבש בלויי
סחבות המבויין את לובשיהן, וכיוצא בדברים אלו, עד שיעקר גובה הלב ממנו ויחזור לדרך האמצעית
שהיא הדרך הטובה. ולכשיחזור לדרך האמצעית ילך בה כל ימיו : ועל קו זה יעשה בשאר כל הדעות.
אם היה רחוק לקצה האחד ירחיק עצמו לקצה השני וינהוג בו זמן מרובה עד שיחזור לדרך הטובה והיא
מדה בינונית שבכל דעה ודעה : ג ויש דעות שאסור לו לאדם לנהוג בהן בכינונית אלא יתרחק עד
הקצה האחר. והוא גובה הלב. שאין הדרך הטובה שיהיה האדם עניו בלבד אלא שיהיה שפל רוח ותהיה
רוחו נמוכה למאד. ולפיכך נאמר במשה רבינו עניו מאד ולא נאמר עניו בלבד. [א*] ולפיכך צוו חכמים
מאד מאד הוי שפל רוח. ועוד אמרו שכל המגביה לכו כפר בעיקר שני ורם לבבך ושכחת את י"י אלהיך.
ועוד אמרו בשמתא דאית ביה גסות הרוח ואפילו [ב] מקצתה : וכן הכעס דעה רעה היא עד למאד
וראו לאדם שיתרחק ממנה עד הקצה האחר. וילמד עצמו שלא יכעוס ואפילו על דבר שראוי לכעוס
עליו. וכן אם רצה להטיל [ג] אימה על בניו ובני ביתו, או על הציבור אם היה פרנס, ורצה לכעוס עליהם

הגהות מיימוניות

[א*] נצטוט דר' נתן (רפ"ו) פי' סייג לעטה יראת חטא : [ב] דלא
כרז חיייל בר אשי דלמר רב מ"ח לרין שיהא בו אחד משמנה בשמינית
ורב הונא נריה דרב יהושע דלמר ומעטרי ליה כמאסאה לשינלחא
ולא כרבל דלמר בשמתא דלית ביה בשמתא דלית ביה אלא כרז

מגדל עז

וחייב אדם להנהיג בו עד סוף הפרק, הוא לשון ספרי (פ' עקב) :
פ"ב א-ב. חולי הגוף כי עד שבכל דעה ודעה. כל המרגלים האלו
מלוקטות מדברי רח"ל :
ג. ויש דעות שאסור בו עד עניו מאד. זה מפורש פרק קמח דטוטה (ה).
נאזכרה וגם ר"ס מקולי מלאו נלחון נמלח ל"ח נמנן ס"ד וסיפר אשר נעט אלו
האלהים נמלח הלילה ומתה על ר"מ ז"ל שלל מנלו. ואני רואה שהכינוי לכן נלפסור
ואם לא נלל נמשנן הלחון אי אמר הטעם לפי שהדבר מסור ללב, וכן ייספו

מקורות וצינונים

ח"ו. כך למדו וכו', ספרי פי' עקב הוי כפי"מ שם. היה קדוש פי' סוף ה'י'
טו"א, נפסי שם אף אמה היה מסיד, ועי' פי' המפתח הכנויין וכו' וכיו"ב עי'
יפסי"מ פי"ו ה"ה. אך אפים ורב חסד י משה לר' ו. צדיק וישר האלו לר' ד.
תמים לוי ל' ד תמים דעות. גבור עקב י י. ורחוק ירמיה נ לר'. ולהדמות עי'
שנת קלג נ הוי דומה לו, ועי' פי"ג מה"ל מגילה הי"ו וסוף ה'י' ענדים :
ח"ו. יעשה וישנה וישלש עי' אטות פי"ג מס"ו והכל לפי רוב המעשה ונסימיה"ש
שם ועי"ש נהק"ל לאטות פי"ד. דרך י"י עי' ה'י' עי"ו פי"ה ה"ג וק"ש פי"ה ה"ד
וטרי"ג פי"ה פי"ד. שני כי ידעתיו וכו' למען הביא ויאל יו יו :
ח"א. חולי הגוף וכו', עי' הקד' פיה"מ"ש לאטות פי"ג. הוי האומרים וכו',
קעסי ה כ העוזבים ארחות וישר משלי נ י. ילכו אצל החכמים עי' ירו'
פעני"מ פי"ה ה"ה שלמה נבי ר' מינה (עטרה"מ). רופאי הנפשות ע"ד
הכנון נמשל יו יו ולשון חכמים מרפא. והמכירים וכו' אמר שלמה ומוסר וכו',
משלי ג א, עי' נהק"ל פיה"מ"ש לאטות פי"ג :